

A bűnözés társadalmi költségei

Kutatási összefoglaló

Jelenleg nincs általánosan elfogadott módszer a bűnözés okozta költségek számbavételére. A szerzők bemutatják a bűnözés költségszámításának nemzetközileg leggyakrabban használt módszereit, és kísérletet tesznek a magyarországi helyzet feltárására. A 2009-es évet bázisévnek tekintve összegzik a bűnözéssel közvetlenül összefüggő társadalmi kiadásokat, majd – más hazai kutatások és adatbázisok felhasználásával – a szekunder társadalmi hatásokat is számításba veszik. 2009-ben a bűnözés által okozott kár Magyarországon 434 milliárd forint volt, és ha ebből levonjuk a bűnözőknél jelentkező haszon értékét, akkor 235 milliárdos kárérték jelentkezik. Ehhez hozzáadódik az állami bűnözéskontroll adott évi költsége (326 milliárd forint). 2009-ben tehát összesen 760 milliárd forint kárt okozott, illetve ilyen értékű ráfordítást igényelt az állam részéről a bűnözés jelensége. A bűnözéskontrollra fordított összes állami kiadás (326 milliárd) százmilliárddal magasabb, mint a bűnözéssel okozott kár (235 milliárd). A bűnelkövetőknél maradó „közvetlen haszon” (199 milliárd) nagyságrendben majdnem annyi, mint amennyi az államnak és polgárainak közvetlenül okozott kár (235 milliárd forint). Vagyis a bűnözés okozta közvetlen kár fele sosem térül meg, mert az a bűnelkövetőknél marad.

Bevezetés

A bűnözés fogalma rendkívül különböző tevékenységeket foglal magába. Az egyes bűncselekménytípusoknak a társadalom és a gazdaság működése szempontjából is eltérő következményei lehetnek. Az élet elvétele nyilvánvalóan pótolhatatlan veszteség nemcsak az egyén, hanem a társadalom számára is. A vagyon elleni deliktumok esetében már nem ennyire egyértelmű a helyzet. Ha valaki ellopja, elsikkasztja valaki más pénzét, vagy erőszakos módon elrabolja valamilyen vagyontárgyát, akkor az áldozat számára egyértelmű a veszteség, ami sokszor túlmutat a cselekmény során elveszített érték nagyságán. A társadalom szempontjából azonban az egyik tagját érő veszteség egy másik tagjánál jelentkező nyereséggé jelenik meg. Konkrét anyagi veszteségen túlmutató károkat is okoz a bűncselekmények elszaporodása. Ha a tulajdonosok számára az állam nem tudja garantálni tulajdonuk védelmét, ha azt valaki bármikor elveheti erőszakos vagy más nem legális módon, akkor az emberek elveszítik a javak megszerzésére irányuló motivációjukat. Ha egyre több gazdasági szereplő választja a piaci megoldások helyett az illegális, de hasonló vagy akár nagyobb nyereséggel kecsegtető megoldásokat,

akkor a társadalmi jólét drasztikus mértékben csökkenhet. A piac kikerülése, a javak illegális átruházása nem hatékony abban a gazdasági értelemben, hogy nem növeli a gazdaság eredményességét, éppen ellenkezőleg, csökkenti a társadalmi jólétet, még akkor is, ha egyes illegális utat választók látványos gazdagodásához vezet. A társadalmaknak, illetve az államnak tehát alapvető érdeke, hogy elkülönítse a legális, gazdaságilag előnyös piaci magatartásokat az illegális, csak a javak átruházását célzó megoldásoktól. Társadalmilag tehát ésszerű magatartás büntető-törvényeket hozni, és azok betartására büntető igazságszolgáltatást működtetni, még akkor is, ha ez jelentős költségekkel jár.

Elemzésünkben éppen ezeket a költségeket, ráfordításokat vizsgáltuk. Arra voltunk kíváncsiak, hogy *társadalmi szinten milyen költségekkel jár a közösség számára a bűnözés*. Kétirányú megközelítést alkalmaztunk:

1. első lépésként arra törekedtünk, hogy meghatározzuk a bűnözés okozta károkat,
2. második lépésben a bűnözés felszámolására, kordában tartására fordított társadalmi kiadásokat igyekeztünk összegezni.

A bűnözés költségeinek rendszertana

A nemzetközi gyakorlat jól mutatja, hogy jelentős különbség van az egyes országok között a bűnözéssel kapcsolatos költségszámítások területén, még az amerikai és az angol mérési technikák is eltérnek egymástól.¹

A bűnözés költségeivel kapcsolatos számítási módszerek ismerete fontos az elméleti és a gyakorlatban dolgozó szakember számára is. *Ez az áttekintés a bűnözéssel kapcsolatos költségek számbavételénél jellemzően a hagyományos „utcai” bűnözés költségeiből indul ki, és figyelmen kívül hagyja a fehérgalléros és a szervezett bűnözés létezésével kapcsolatos költségeit.*

A bűnözéshez kapcsolódó költségeket többféleképpen lehet rendszerezni. A szerint, hogy hol merülnek fel a költségek, megkülönböztethetjük

¹ Ausztráliában, Kanadában, Hollandiában és az Egyesült Államokban a bűnözéssel kapcsolatos kiadások meghaladják az éves GDP öt százalékát. A bűnözés ára és társadalmi költségei ezért egyre nagyobb figyelmet kapnak a büntető igazságszolgáltatás szervezetének átalakításánál és a kriminálpolitika irányvonalának meghatározásánál. A döntéshozónak tudnia kell azt is, hogy a bűnözéssel okozott károk és következmények költségei hogyan viszonyulnak a bűnözés kezelésére fordított összegekhez. Lásd: Welsh, B. C. – Farrington, D. P.: Monetary Costs and Benefits of Crime Prevention Programs. In: Tonry, M. (ed.): Crime & Justice. Vol. 27, University of Chicago Press, Chicago, 2000

1. a sértettet terhelő kiadásokat (a konkrét anyagi káron túlmenően például kieső bér, orvosi költségek, a fájdalom és a szenvedés orvoslásával kapcsolatos kiadások); és
2. a kormányzatot terhelő költségeket (például a rendőrség és a büntető igazságszolgáltatás szervezeti költségei).

A bűnözés következményei azonban nemcsak a sértettet és az igazságszolgáltatást érintik, de a társadalom számos egyéb szegmensében hatnak. A bűnözés gazdaságtanának szakirodalma *hagyományosan háromféle költségtípust* különböztet meg:²

1. a bűncselekmény által okozott közvetlen költségeket (például az elkövető által okozott externális³ költségek),
2. azokat a költségeket, amelyek a bűnözésre adott reakcióval kapcsolatosak, és amelyek a visszatartást, a jövőbeli bűnelkövetés megelőzését vagy a konkrét megtorlást célozzák), és
3. azokat a költségeket, amelyek az elkövető oldalán merülnek fel (mint az elkövető idejének használdozati költsége, azaz amelyet a bűncselekmény elkövetésére fordított ahelyett, hogy munkával vagy valamilyen produktív tevékenységgel töltötte volna ezt az időt).

Cohen és Bowles⁴ a „ki viseli a költségeket?” kérdés alapján három költségtípus-kategóriát különböztet meg: 1) az előre láthatóság és 2) a következmények, illetve 3) a bűnözésre adott reakciók költségét. A felmerülő kiadásokat Cohen az alábbiak szerint csoportosítja:⁵

1. *Viktimizációs költségek* (beleértve a készpénzvesztéseket, a fájdalmat, a szenvedést és az életminőség csökkentését);
2. Az egyének és a cégek *bűnmegelőzési* kiadásai;
3. Az emberi *viselkedés megváltoztatása* (például az egyéni veszélyelkerülő magatartások kialakulása);
4. A büntető *igazságszolgáltatás* rendszerének költségei;
5. Kormányzati *megelőzési és rehabilitációs programok*;
6. *Maradékhatások* az egyéneknél (például bűnözési félelem);

² Lásd például: Demmert, H. G.: *Crime and Crime Control: What are the Social Costs?* Stanford University, Hoover Institution, Center for Econometric Studies of the Justice System, Stanford, 1979, 2–5. o.

³ A közgazdaság-tudomány externáliának (külső gazdasági hatásnak) nevezi azokat a – termeléshez vagy fogyasztáshoz köthető – hatásokat (hasznokat vagy költségeket), amelyek olyan valakit érnek, aki ehhez nem járult hozzá teljes mértékben. Az externális költség a társadalmi és az egyéni határköltség különbségével egyenlő.

⁴ Cohen, M. A. – Bowles, R.: *Estimating Costs of Crime*. In: Piquero, A. R. – Weisburd, D. (eds.): *Handbook of Quantitative Criminology*. 1st ed. 2010, 143–162. o.

⁵ Cohen, M. A.: *The Costs of Crime and Justice*. Routledge, New York, 2005

7. *Maradékhatások* a közösségnél (például az adófizető elvesztése);
8. A *tűlbiztosítás költségei* (például nem alkalmaznak egy feladat ellátására büntetett előéletű személyt, inkább többletköltségek árán más munkavállalót keresnek);
9. Az „igazság szolgáltatásának” „demonstrációs” költségei (olyan költségek, amelyek annak érdekében merültek fel, hogy világosan mutassák: igazság „szolgáltatódott”, de nincsenek tekintettel például a költség–haszon szempontokra, például demonstratív rendőri fellépés egy ismert vádlott ügyének tárgyalásán);
10. Azok a terhek, amelyek a bebörtönzött *elkövető és családja* oldalán merülnek fel.

Költségszámítási módszerek

A szakirodalmi források szerint kétféle megközelítéssel számolják a bűnözés költségeit.

1) Napjainkig a legáltalánosabban alkalmazott az „*alulról felfelé*” történő számítási módszer, amelyben az egyesből, az egyénből kiindulva határozzák meg a bűnözéssel kapcsolatosan felmerülő költségeket. A „*alulról felfelé*” megközelítéssel dolgoznak a Home Office-ban, ahol a *British Crime Survey* (BCS), azaz az évente megismételt áldozattá válási vizsgálat kérdéseire adott válaszok alapján becsülik meg a *sértetté válás költségeit*. Ehhez a számítási módhoz természetesen elengedhetetlen egy rendszeresen megismételt áldozat-megkérdezési felmérés.⁶ A kutatások azt mutatják, hogy a felnőtt korú természetes személyeket, illetve a háztartásokat károsító bűncselekmények száma *négyszer nagyobb, mint amennyi a rendőrség tudomására jut*. A BCS mellett szintén rendszeresen mérik az üzleti szférában történt áldozattá válások számát az úgynevezett *Commercial Victimization Survey* segítségével.

Az „*alulról felfelé*” számítási módszer a költségek közül figyelembe veszi

- az áldozatoknál felmerült költségeket,

⁶ A Nemzetközi Áldozat-megkérdezési Felmérés (International Crime Victim Survey/ICVS) keretében 2005-ben volt az utolsó felmérési kör és 2010-re tervezték a következőt. A 2005. évi felmérésben Magyarország is részt vett, és a Gallup Europe végezte a felmérést. (A nemzetközi kutatói team a rendelkezésünkre bocsátotta a Magyarországgal kapcsolatos eredeti adatokat. Az adatok feldolgozásának eredménye megjelent: Kerezi K. – Kó J.: Az áldozattá válás jellemzői Magyarországon a 2005. évi viktimológiai felmérés tükrében. In: Virág Gy. (szerk.): Kriminológiai Tanulmányok, 47. OKRI, Budapest, 2010, 113–130. o. A tervek szerint létrejön egy European Standardized Victimization Survey, az EU CVS. A pilot vizsgálatot 17 EU-tagállamban kezdik 2009–2010-ben, és 2013-ban lesz az első teljes felmérés.

- a sértetté válás elkerülésének költségeit,
- a közösségi kiadásokat,
- a bűnözési félelem költségeit,
- a büntető igazságszolgáltatás költségeit, valamint
- az elkövető oldalán felmerült kiadásokat.

Nehézséget jelent azonban a fenti kategóriák egyes elemeiben megjelenő nagyszámú adat és a költségvonzat összekapcsolása és értelmezése.

2) A lehetséges másik megközelítés a „*fentről lefelé*” számítás kidolgozása, amelyben a társadalmi szintű adatokból, információkból következtetnek a bűnözés költségeire. Ennél a számítási módszernél jellemzően két megoldást alkalmaznak:

- a) a rendelkezésre álló makrogazdasági mutatók, illetve *költségvetési adatok és intézményi kiadások* felhasználásával számítják ki a bűnözés társadalmi költségeit,
- b) lakossági megkérdezés alapján a bűnözés „*árát*” annak alapján számolják ki, hogy költségnek tekintenek minden olyan *kiadást, amelyet a lakosság a bűnözés csökkentése érdekében hajlandó ráfordítani*. Utóbbi módszer szerint is többféle közelítést alkalmaznak:
 - Az egyik számítási módszer a tényleges piaci árakat veszi alapul, és a bűnözési gyakoriság miatt a vagyoni értékekben bekövetkezett változásokra koncentrálnak. Ezzel számol akkor a lakásvásárló, amikor számításba veszi a lehetséges viktimizációs veszélyeztetettséget egy olyan területen, ahol olcsóbban juthat az ingatlanhoz.
 - A másik módszer alkalmazásánál arra kéri a válaszolókat, hogy szubjektív módon értékeljék a közjavakat. Jellemző, hogy lakossági felméréssel becsülik meg, hogy az emberek mekkora összeget hajlandók fizetni a sértetté válás elkerülése érdekében.
 - Viszonylag új megközelítés a bűnözés árának számítására, amikor az étellel való elégedettségéből következtetnek a bűnözés költségeire. A felmérés azonban nem értékelést kér, hanem azt a szubjektív véleményt, hogy a megkérdezett mennyire elégedett az életével. Ez a számítás a bűnözési helyzettel kapcsolatos biztonságérzet egyéni értékelésére alkalmas módszer.

A bűnözés költségei Magyarországon

A következőkben kísérletet teszünk a hazai bűnözés költségeinek becslésére. Mivel nincs minden évben (vagy legalábbis rendszeresen elvégzett) felmérés a sértetté válás gyakoriságáról, az úgynevezett „*alulról felfelé*” számítási módszert nem tudtuk alkalmazni.

A „fentről lefelé” számítási módszer számos buktatójával találkozunk viszont a számításhoz szükséges adatok összegyűjtésénél. Nem minden adat állt rendelkezésre, amely a számításhoz szükséges lenne, vagy a hazai statisztikai rendszer az adatokat nem olyan formában, illetve részletességgel gyűjti, amilyenre szükségünk lett volna. A hiányzó elemeket jeleztük a számításnál. A bűncselekményekkel okozott károk felmérésénél a 2009. év ENYÜBS-adatait vettük alapul. Ezek az adatok nem feleltethetők meg pontosan a naptári éveknek, mert az ENYÜBS-ben szereplő bűncselekmények 43 százalékát nem az adott évben követték el. A naptári évre vonatkozó adatok csak kb. négy-öt év múlva válnak „teljessé”. Ennek ellenére elvetettük azt a lehetőséget, hogy egy korábbi „teljes” év számadataival számoljunk, mert 2010-ben már sokkal kevésbé informatívak a négy-öt évvel korábbi évre vonatkozó adatok.

Azoknál a bűncselekményeknél, ahol az ENYÜBS nem tart nyilván kárértékeket, elsősorban korábban végzett viktimológiai vizsgálatok eredményeire támaszkodtunk, de az elemzés elkészítésekor felhasználtunk más nyilvántartásokból (például biztosítási statisztika, társadalombiztosítás nyilvántartásai) származó adatokat is. Néhány bűncselekményt nem vettünk figyelembe csekély volta miatt, vagy nem volt megbízható információ a cselekmények során bekövetkezett károkról (1. számú táblázat).

1. számú táblázat

Adatforrások és a figyelembe vett bűncselekménycsoportok

Fejezet	Szerepel-e a számításban	Adatforrások
Az állam elleni bűncselekmények	nem	
Az emberiség elleni bűncselekmények	nem	
A személy elleni bűncselekmények	igen	ENYÜBS, viktimológiai felmérés
A közlekedési bűncselekmények	igen	ENYÜBS, biztosítási statisztika
A házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények	igen	ENYÜBS, viktimológiai felmérés
Az államigazgatás, az igazságszolgáltatás és a közélet tisztasága elleni bűncselekmények	igen	ENYÜBS
A közrend elleni bűncselekmények	igen	ENYÜBS
A gazdasági bűncselekmények	igen	ENYÜBS
A vagyon elleni bűncselekmények	igen	ENYÜBS, viktimológiai felmérés
A honvédelmi kötelezettség elleni bűncselekmények	nem	

A bűnözés által okozott kár kiszámítása

1) Az ENYÜBS-ben rögzített kár

$$B = Ve - Me$$

ahol

- B = a bűncselekményekkel okozott kár mértéke
 Ve = az ENYÜBS-ben szereplő azon bűncselekményekkel okozott kár mértéke, ahol a kárértéket nyilvántartják
 Me = az ENYÜBS-ben nyilvántartott kármegtérülési érték

Az ENYÜBS négy bűncselekmény-kategóriában (vagyon elleni bűncselekmények, gazdasági bűncselekmények, államigazgatás rendje elleni és a közrend elleni bűncselekmények) gyűjt adatokat a bűncselekménnyel okozott kár mértékéről. A gyűjtött adatok megbízhatósága és validitása eltérő. A vagyon elleni bűncselekményeknél a regisztrált kárérték rendszerint alatta marad a ténylegesen bekövetkezett károknak. Ha valakinek ellopják a táskáját a pénztárcájával, irataival és egyéb személyes dolgaival, akkor a feljelentésnél rendszerint csak a táska és a pénztárcában lévő pénz összege szerepel kárként. Az iratok pótlásának költségeit (illetékek, időráfordítás, utazási költség), vagy ha lakáskulcs is volt a táskában, akkor a zárcsere költségeit rendszerint nem tartalmazza a statisztika. Összességében a *vagyon elleni bűncselekményeknél a statisztika alulméri a bekövetkezett anyagi kár mértékét*.

A nemzetközi irodalomban egyre nyilvánvalóbb, hogy az úgynevezett *erkölcsi, érzelmi károk*at is a bűnözés költségei között kell számba venni. Idetartozik minden olyan lelki, érzelmi sérülés és az ezek következtében az életvitelben beálló változás, amelyek kapcsolatba hozhatók az elszenvedett bűncselekménnyel. Leggyakrabban a bűncselekmények után szükségessé váló pszichológiai, lelki segítség és gondozás költségeit számítják be.

A hazai statisztikában egyáltalán *nem jelenik meg a nem anyagi kár*. A hazai gyakorlatban ennek a számításnak nincsenek hagyományai, ezért ezeket mi sem tudtuk figyelembe venni. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy a közigazdászok is számolnak valamilyen hasonló mutatóval, a nemzeti jólétmutatók (például a fenn tartható gazdasági jólét indexe [ISEW]) kiszámításakor, amikor is a bűncselekmények miatt bekövetkező közérzetromlást lelki teherként értékelik. A tényleges számszerűsítésről azonban nem készültek még kutatások.

A nyilvántartás szempontjából az jelenti a problémát, hogy *az ENYÜBS-be akkor kerülnek be az adatok, amikor a nyomozás lezárul*. Azokban az esetekben, amikor az elkövetőt nem sikerült megtalálni, a kárérték a nyomozati szakban megállapított nagyságban kerül be a statisztikába, az ismertté vált elkövetők esetében a vádiratban

szereplő értéket rögzítik, és ha esetleg ez az érték módosul a bírósági eljárás során, azt már utólag nem követi a nyilvántartás. Összességében azt állapíthatjuk meg, hogy azoknál az ügyeknél, amelyekben ismert az elkövető, a statisztika nagyobb kárértéket mutat, mint amekkorát a bíróságok jogerős ítéleteikben megállapítanak. Azokban az esetekben, ahol az elkövető személyét nem sikerül megállapítani, rendszerint egy egyszerűbb eljárás (kevesebb szakértő bevonásával) keretében állapítják meg, így ezekben az esetekben valamekkora bizonytalansággal biztosan számolnunk kell.

Az okozott kár értékéből minden bűncselekménytípus esetében *levontuk a nyilvántartásban szereplő megtérülési értéket* (2. számú táblázat).

2. számú táblázat
A számolás alapjául szolgáló ENYÜBS-adatok

	Okozott kár ⁷	Megtérült kár
Vagyon elleni bűncselekmények	101 657 114 493	7 438 980 830
Gazdasági bűncselekmények	41 575 828 978	3 011 985 833
Az államigazgatás, az igazságszolgáltatás és a közélet tisztasága elleni bűncselekmények	1 155 004 781	3 035 835
Közrend elleni bűncselekmények	301 393 041	3 170 000
Összesen	144 689 341 293	10 457 172 498
	144,7 milliárd forint	10,4 milliárd forint

Az ENYÜBS-ben nyilvántartott adatok szerint a bűncselekményekkel okozott kár mértéke 2009-ben:

$$B_1 = 144,7 - 10,4 = 134,3 \text{ milliárd forint}$$

2) Az ENYÜBS-ben rögzített kárérték korrekciója

$$B_2 = V_e \times K_1 - M_e$$

ahol

- B_2 = a bűncselekményekkel okozott kár mértéke
- V_e = az ENYÜBS-ben szereplő azon bűncselekményekkel okozott kár mértéke, ahol a kárértéket nyilvántartják
- K_1 = korrekciós tényező, az ENYÜBS-ben megjelenő értéket a ténylegesen bekövetkezett értékhez arányosítja
- M_e = az ENYÜBS-ben nyilvántartott kármegtérülési érték

⁷ A továbbiakban a számítás eredményeit – éppen a rendelkezésre álló adatok forintértékei meghatározásának bizonytalansága miatt – milliárd forintban adjuk meg.

A korrekciós tényező megállapításában korábbi kutatási eredményeinkre támaszkodhatunk. A kutatások korábban készültek, de nincs okunk feltételezni, hogy az eltelt időben jelentős arányeltolódások következtek volna be a vizsgált területen, így azt gondoljuk, hogy a korábbi eredményekre támaszkodva releváns megállapításokat tehetünk a tényleges és a statisztikai rendszerben rögzített kárértékek alakulása között.

A legfontosabb forrásnak a 2003-ban az OKRI-ban, országos reprezentatív mintán mintegy tízezer fő bevonásával végzett viktimológiai kutatást tekintjük.⁸ A hivatkozott kutatás keretében sokrétű információgyűjtést folytattunk a vizsgálatban részt vevőket érintő bűncselekményekkel kapcsolatban.

A kérdések között szerepelt a sértetteket ért károk felmérése is. Nemcsak a vagyoni elleni bűncselekménynél, hanem minden esetben feltettük a kárra vonatkozó kérdéseket. De a K_1 korrekciós tényező nagyságának meghatározásakor csak a vagyoni elleni bűncselekményeknél mért értékeket vettük figyelembe. Erre azért volt szükség, mert a V_e mutató nem tartalmazza a személy elleni bűncselekményeknél felmerülő kárértékeket.

A K_1 korrekciós tényező meghatározásakor a következő eljárást követtük. Az összehasonlíthatóság érdekében a viktimológiai adatfelvétel idején, 2003-ban készült bűnügyi statisztika adatait használtuk.

Első lépésben az ENYÜBS-adatokból különválasztottuk a természetes személy sértettek ellen elkövetett cselekményeknél bekövetkezett károkat. Erre azért volt szükség, mert a viktimológiai vizsgálat során csak a természetes személyekkel történt bűncselekményeket volt módunkban vizsgálni.

A viktimológiai felmérés adataiból pedig kiszűrtük azokat az eseteket, ahol a megkérdezettek saját bevallásuk szerint nem tettek feljelentést. Hiszen a jelentett esetekre vonatkozó adatokat lehet összehasonlítani a hivatalos bűnügyi statisztika adataival.

Az elkülönítés után mind a két adatbázisban (a viktimológiai felmérés és az ENYÜBS adataiban) kiszámoltuk az egy cselekményre jutó kárérték nagyságát. A két átlagérték közötti eltérés adja meg a korrekciós tényező értékét, amely esetünkben 1,17-nak adódott.

Jelenlegi ismereteink szerint a K_1 értékére a legjobb közelítés a következő:

$$K_1 = 1,17$$

$$B_2 = (144,7 \times 1,17) - 10,4 = 158,8 \text{ milliárd forint}$$

⁸ Irk F. (szerk.): Áldozatok és vélemények I–II. OKRI, Budapest, 2004

3) Azon bűncselekményeknél bekövetkezett károk mértékének megbecsülése, amelyeknél az ENYÜBS nem rögzíti az okozott kárt

$$B_3 = V_e \times K_1 - M_e + T_v$$

ahol

B_3	=	a bűncselekményekkel okozott kár mértéke
V_e	=	az ENYÜBS-ben szereplő azon bűncselekményekkel okozott kár mértéke, ahol a kárértéket nyilvántartják
K_1	=	korrekciós tényező, az ENYÜBS-ben megjelenő értéket a ténylegesen bekövetkezett értékhez arányosítja
M_e	=	az ENYÜBS-ben nyilvántartott kármegtérülési érték
T_v	=	azoknál a bűncselekményeknél bekövetkezett anyagi kár mértéke, ahol az ENYÜBS nem rögzít okozott kárt

Ezeket a károkat két csoportra kell osztanunk:

a) Az első csoportba a bekövetkezett *anyagi károkat* soroltuk. Ezek egy része közvetlenül a bűncselekményhez kapcsolódik, például egy súlyos testi sértés során az áldozat mobiltelefonja megrongálódik és használhatatlanná válik; másik része a bűncselekmény következtében felmerülő kiadásokat jelenti, például a kórházi ellátás, vagy a legsúlyosabb esetben a temetés költségei.

b) A másik kategóriába azokat a költségeket soroltuk, amelyek nem jelennek meg közvetlen kiadásként, de mint *társadalmi költség* mindenképpen figyelembe veendők. Az élet elvesztése például az egyéni tragédián túlmenően a társadalom számára is veszteséget jelent, hiszen (az áldozat korától függően) egy értékeket termelő tagjától kénytelen megválni. A munkából kiesés időtartamát is veszteségnek, költségnek tekintjük a társadalom szempontjából. Tehát minden olyan bűncselekménynél, ahol előfordult személyi sérülés, a sérülés mértékétől függően számítjuk ki a költségeket. A gyógykezelés, ellátás, illetve a társadalombiztosítás ráfordításait az előző pontban vesszük figyelembe csakúgy, mint az áldozatok extrakiadásait, a gyógyszereket, az orvosi ellátás költségeit, a szükséges terápiás ellátások értékét.

A *nem nyilvántartott vagyoni kár* sok bűncselekménnyel kapcsolatban felmerül. A *legnagyobb csoportot a közlekedési bűncselekmények jelentik*. Az ezeknél keletkezett anyagi kár számbavételét nehezíti, hogy a károk egy részét a kötelező és önkéntes biztosítások alapján a biztosítótársaságok megtérítik a károsultaknak, a bűncselekmény elkövetője azonban csak abban az esetben számíthat kártérítésre, ha külön biztosítást kötött ezekre az eseményekre. A mi vizsgálódási alapunk azonban nem az egyéneket érő károk felmérésére koncentrál, hanem a bűnözés miatt a társadalom egészét érő károkat szeretnénk felmérni. Ebből a szempontból azonban a biztosítótársaságok szerepe elhanyagolható, mert bár a biztosítók megtérítik

az egyéneket érő károkat, de ez a kompenzálás a befizetett biztosítási díjakból történik. Ez pedig azt jelenti, hogy a károk megtérítésére fordított összeg nem hasznosulhat más produktív módon, azt már korábban létrehozott értékek újra-előállítására kell fordítani. Ebben az értelemben a társadalom számára olyan ráfordításként jelenik meg, amelyet a közös vagyon egy részéből a bekövetkezett károk kompenzálására kell fordítani. Ez a szemlélet egységet teremt a károk számbavételekor, mert nem kell elkülönítenünk a biztosított és nem biztosított vagyonban bekövetkezett károkat. A társadalom szempontjából ugyanis minden bekövetkezett kár veszteség, függetlenül attól, hogy a veszteséget közvetlenül elszenvedő kap-e kárpótlást, vagy sem.

A károk felmérésénél fontos szerepük van a biztosítótársaságoknak, mert az ő *kárfizetési statisztikáik jelentik a kiindulási alapot a bűncselekményeknél bekövetkezett károk tényleges nagyságának meghatározásához*. Az ENYÜBS ugyanis nem tartalmaz semmilyen adatot a közlekedési bűncselekményeknél bekövetkezett károkról, ezért más baleseti statisztikákat kell keresnünk. A gond az, hogy a biztosítótársaságok sok különböző súlyosságú káresemény kapcsán folytatnak eljárást, de nem tartják nyilván, hogy az adott káresemény bűncselekménnyel kapcsolatosan következett be, vagy sem. Tehát volt egy kárstatisztikánk mindenféle káreseményről, ami vegyesen tartalmazott bűncselekménnyel összefüggő eseteket és más eseményeket, és volt egy bűnügyi statisztikánk, amely tartalmazta a közlekedési bűncselekményeket.

A két statisztika illesztésénél az arányosított súlyozás módszerét alkalmaztuk. Ennek keretében elsőként leválogattuk a közlekedési bűncselekmények közül (17 664) azokat, ahol sem személyi sérülés, sem anyagi kár nagy valószínűséggel nem keletkezett. Elsősorban az ittas és bódult állapotban elkövetett járművezetés eseteit soroltuk ide (10 363 + 439), ha más minősítő körülmény nem merült fel. A fennmaradó cselekményeket súlyosságuk szerint rangsoroltuk. Öt csoportot alkottunk: az elsőbe azok a cselekmények kerültek, ahol csekély mértékű kár bekövetkezését lehetett valószínűsíteni, a legfelső csoportban azok a bűncselekmények szerepelnek, ahol magas kárértékekkel kell számolnunk, jellemzően ezek a súlyos, vagy halálos kimenetelű balesetek voltak.

A biztosítási káresemények körében is hasonló csoportosítást végeztünk, és az átlagos kárértékből kiindulva két átlag alatti és két átlag feletti kategóriát alakítottunk ki a kifizetett kárösszegek nagyságához igazodva.

Végző lépésként a két arányosított és súlyozott skálát egymáshoz rendeltük, és az események és kárértékek szorzatából alakult ki a végeredmény, *a közlekedési bűncselekményekkel okozott vagyoni kár nagysága* (3. számú táblázat).

3. számú táblázat
**A közlekedési bűncselekményekkel okozott vagyoni kár
 számításánál figyelembe vett értékek**

	Figyelembe vett kárérték	Esetek száma	Okozott kár (Ft)
Csekély kár	50 000	2930	146 500 000
Kismértékű kár	250 000	1027	256 750 000
Közepes kár	500 000	865	432 500 000
Nagyobb kár	1 000 000	1247	1 247 000 000
Jelentős kár	2 500 000	545	1 362 500 000
Összesen		6614	3 445 250 000

A közlekedési baleseteknél tehát becslésünk szerint 3,4 milliárd forint közvetlenül kimutatható anyagi kár keletkezett. Ezt a kárértéket azonban még ki kell egészíteni a személyi sérülésekkel okozott kár figyelembevételével, de erre majd a következő mutató kiszámítása során térünk vissza.

A személyi sérüléssel járó bűncselekményekkel összefüggő társadalmi költségek meghatározásakor első lépésben a közvetlenül megjelenő vagyoni károkat összesítettük. A károk egy része közvetlenül kapcsolódik a bűncselekményhez, az elkövetéssel egy időben jelentkezik, például a ruházatban, egyéb vagyontárgyakban bekövetkezett károsodások. E költségek felbecsüléséhez célzott vizsgálatokra lenne szükség, de sajnos hazai kutatási adatok nem állnak rendelkezésünkre. A külföldi vizsgálatok tapasztalatai alapján ezek a közvetlenül bekövetkezett káresemények a sértettet érő veszteségeknek csak kisebb hányadát jelentik. Bűncselekménytípustól függően ötven és egy százalék közötti hányadot jelentenek az összes költségekben belül. A kiadások másik – jellemzően nagyobb – részét a fizikai vagy pszichés sérüléssel kapcsolatos ápolási, helyreállítási, kezelési költségek jelentik. Ezeket a költségeket a 4) pontban vesszük majd figyelembe. Jelen kategóriában csak a közvetlenül megjelenő ellátási költségeket számoljuk: például ha valaki bűncselekmény kapcsán eltöri a lábát, akkor a lábtörés közvetlen kezelési költsége (gipszelés, röntgen stb.) ebbe a pontba tartozik, a sérülés miatti munkaidő-kiesést és a betegállománnyal kapcsolatos költségeket, valamint az életminőség romlásából adódó károkat a 4) pontban vesszük figyelembe.

A közvetlen károk felmérésére két lehetőség adódik:

- 1) Az egyik a bűncselekményekkel kapcsolatos iratok vizsgálata. A feljelentésből, illetve az eset leírásából sok minden kiderülhet, de sajnos ezek az iratok nem tekinthetők egységes szemléletűnek. Sokszor nagyon esetleges, hogy mi kerül be az iratokba.

2) A másik lehetőség a sértettek személyes megkérdezése. Ilyen jellegű célzott vizsgálat Magyarországon nem volt még. Van azonban egy olyan részterület, ahol van információnk a felmerült károkról: az Igazságügyi Hivatal Áldozatsegítő Szolgálatának ügyfeleinél. Az áldozatsegítő szolgálat 2009-ben 19 317 áldozat érdekében járt el, összesen 22 951 esetben nyújtott segítséget (tájékoztatás, áldozatsegítő szolgáltatások, állami kárenyhítés). Ez azt jelenti, hogy a szolgálat országos átlagban az ismertté vált természetes személy sértettek kilenc százalékának nyújtott valamilyen formában segítséget.⁹ A vizsgált évben a szolgálat átlagosan 210 052 forintos kárenyhítési összegeket állapított meg. A kárenyhítés összege rendszerint nem éri el a bekövetkezett kár mértékét, így ha az átlagos kárenyhítési összeggel számolunk, biztosan nem becsüljük túl a ténylegesen bekövetkezett veszteségek mértékét. A vizsgált időszakban az ENYÜBS-adatok szerint 32 760 személy elleni erőszakos és garázda jellegű bűncselekmény történt. Az átlagos kárenyhítési értékkel számolva ez összességében 6,9 milliárd forint kárt jelent.

Azon bűncselekményeknél bekövetkezett károk értéke, ahol az ENYÜBS-ben nem rögzítenek ilyen értékeket:

$$T_v = 3,4 + 6,8^{10} = 10,3 \text{ milliárd forint}$$

$$B_3 = V_e \times K_1 - M_e + T_v$$

$$B_3 = 158,8 + 10,3 = 169,1 \text{ milliárd forint}$$

4) *A személyi sérülésből következő társadalmi költségek*

$$B_4 = V_e \times K_1 - M_e + T_v + T_{sz}$$

ahol

B_4 = a bűncselekményekkel okozott kár mértéke

V_e = az ENYÜBS-ben szereplő azon bűncselekményekkel okozott kár mértéke, ahol a kárértéket nyilvántartják

K_1 = korrekciós tényező, az ENYÜBS-ben megjelenő értéket a ténylegesen bekövetkezett értékhez arányosítja

⁹ Az Áldozatsegítő Szolgálat tevékenysége. 2009. évi beszámoló.

¹⁰ Néhány bűncselekménycsoport esetében nem számoltunk az okozott károkkal, részben mert nagyon csekély számban fordulnak elő és érdemben nem befolyásolják az eredményt, részben mert nincs valid információnk az esetleges károk mértékéről (például közbizalom elleni bűncselekmények, honvédelmi kötelezettség elleni, igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények). Egy olyan bűncselekménycsoport van, amelynek szerepelnie kellene az összesítésben, és ez a közélet tisztasága elleni bűncselekményeket foglalja össze. Ezeknél a bűncselekményeknél jelentős, az eredményt is befolyásoló nagyságrendű károk is bekövetkezhetnek, de sajnos nincs semmilyen megbízható adatforrás ezek feltárására.

- Me = az ENYÜBS-ben nyilvántartott kármegtérülési érték
 Tv = azoknál a bűncselekményeknél bekövetkezett anyagi kár mértéke, ahol az ENYÜBS nem rögzít okozott kárt
 Tsz = személyi sérüléssel járó bűncselekményeknél bekövetkezett, a sérülésből fakadó társadalmi kár, DALY x havi átlagkereset tizenkétszeresével

A személyi sérülésből következő károk felmérésénél minden olyan bűncselekményt figyelembe vettünk, ahol előfordulhat testi sérülés, károsodás vagy legsúlyosabb esetben halál. A társadalmi károk felméréséhez a DALY mutatót használjuk, amelyet két másik mutatóból alkothatunk: az idő előtti halál következtében elveszett évek (YLL – the years of life lost) és a rokkantsággal töltött évek (YLD – years lost due to disability) összeadásával. Mindkét mutató használata az egészségügyi közgazdaságtanból ered, de kezd elterjedni a bűncselekményekkel kapcsolatos egyéni sérülések okozta veszteségek felmérésében is. Egy DALY úgy tekinthető, mint egy elveszett év az „egészséges” életből.

$$DALY = YLL + YLD$$

$$YLL = N \times L$$

ahol

- YLL = elvesztett évek száma
 N = halálesetek száma
 L = standard, a várható élettartam években, a halál évében, figyelembe véve az elhunyt nemét, mínusz az elhunyt életkora

Az eredeti mutatószámítási módszert annyiban módosítottuk, hogy a társadalmi károk figyelembevétele szempontjából nem a teljes élettartamot vesszük számításba, hanem csak az aktív, munkával töltött életkort. Bár a társadalom szempontjából is veszteség a teljes élettartam hiányzó része, de a költségszámítás szempontjából az aktív időszakot lehet forintosítani. A fennmaradó rész nem elhanyagolható erkölcsi veszteségként jelenik meg. Vizsgálatunkban a bűncselekmény következtében elhunytak esetében az aktuális életkor és a nyugdíjkorhatár eléréséhez szükséges évek számát vesszük alapul, és az évek számát megszorozzuk az éves átlagkeresettel.

A bűncselekmények következtében elhunytak számának meghatározása azonban nem egyszerű. Azokban az esetekben, ahol több áldozat is lehetséges, a bűnügyi statisztika hiányosságai miatt nem kapunk pontos képet. Az ENYÜBS ugyanis még mindig nem tud adatot szolgáltatni valamennyi áldozatról. A korábbi ERÜBS rendszer pedig minden esetben csak egy áldozat adatait rögzítette. Tehát a több

emberen elkövetett emberölés esetében is csak egy áldozat adatai szerepeltek a statisztikában. Az YLL mutató számításához azonban szükségünk lenne az áldozat egyéni azonosítására. A pontos érték meghatározásához ismernünk kell az elhunyt nemét és életkorát is. A probléma áthidalása érdekében azokban az esetekben, ahol lehetséges volt az áldozatok pontos számának meghatározása, ott a *nem regisztrált áldozatokra vonatkozó adatokat* a többi eset átlagaként állítottuk elő és kezeltük. Ezzel a módszerrel elkerülhető az egyértelmű adatvesztés, és az átlag alkalmazása nagy számok esetében nem okoz jelentős eltérést.

A következő problémát *e cselekmények megvalósulási szakasza* jelentette. Ahol lehetőségünk volt rá, csak a befejezett cselekményeket vettük figyelembe, a kísérletben és előkészületben maradó cselekményeket nem vontuk be a számításokba. Az összesen 38 375 személyi sérüléssel járó bűncselekményből 3322 esetet nem vettünk figyelembe, mert a cselekmények kísérleti szakban maradtak.

A számítások eredményeképpen

$YLL = 735$ (a figyelembe vett halálesetek száma) \times L (a nyugdíj korhatárig hátralévő „produktív” évek száma) $27,75$

$YLL = 20\,883,75$

A halálesetek társadalmi költsége (YLL \times havi átlagbér) $20\,883,75 \times 203\,859^{11} \times 12 = 51\,088\,084\,695$ forint, azaz $51,1$ milliárd forint.

A személyi sérülések társadalmi költségeinek számítása:

$YLD = I \times DW \times L$

ahol

- YLD = nem megfelelő életminőségben leélt évek száma
- I = a figyelembe vett események száma
- DW = a fogyatékoság mértéke, súlyozva az egészségkárosodás mértékével (a súlyszám 0 és 1 közé esik. A 0 jelenti a teljesen egészséges szintet, az 1-es a halálos következménnyel járó károsodást)
- L = az egészségkárosodás fennállásának átlagos időtartama a gyógyulásig vagy halálig, esetünkben a nyugdíjas korig (év)

Az YLD mutató lehetővé teszi, hogy figyelembe vegyük a múltó sérüléseket éppúgy, mint a maradandó egészségkárosodással járókat. Ha az egészségkárosodás nem állt fenn egy évig, akkor az L mutató értéke 1-nél kisebb lesz, ha több évig tartott, akkor az évek számát jelzi, ha maradandó rokkantságról van szó,

¹¹ Havi átlagkereset, nemzetgazdasági átlag. Statisztikai évkönyv. KSH, 2009.

akkor a sérülés bekövetkezésekor a sértett életkora és a nyugdíjkorhatár különbsége adja az L értékét.

A személyi sérülések mértéke szerint öt kategóriát állítottunk fel:

- enyhe,
- kisebb sérülés,
- komolyabb sérülés,
- súlyos sérülés,
- maradandó károsodás.

Az „enyhe” kategóriába soroltuk a nyolc napon belül gyógyuló sérüléseket, ahol komolyabb orvosi beavatkozásra nincs szükség, általában láttelep készül és elbocsátják a páciens. A „kisebb sérülések” csoportjába a kórházi ellátást nem igénylő nyolc napon túl gyógyuló sérüléseket soroltuk. „Komolyabb sérülésnek” tekintettük azokat az eseteket, ahol kórházi ápolás is szükséges volt a gyógyulás érdekében, jelentősebb műtéti beavatkozásra azonban nem került sor. A „súlyos sérülések” csoportjába azok az esetek kerültek, ahol komolyabb műtéti beavatkozásra és/vagy hosszan tartó kórházi ápolásra volt szükség. Az egészségügyi ellátással kapcsolatos költségeket nem itt, hanem a Tsz mutató kiszámításakor vettük figyelembe. Az YLD mutató számításakor csak a gyógyulásig eltelt időt vettük számításba. A munkából, illetve a teljes értékű életből való kiesés időtartama számít. A maradandó károsodással járó esetekben a halálesetekhez hasonlóan a cselekmény bekövetkezése és a nyugdíjkorhatár elérése közötti időszakot vettük figyelembe a számoláskor. A sérülések súlyosságához igazított DW súlyszámok és a gyógyulási idő figyelembevételével a következő eredményt kaptuk:

$$YLD = 16\,513 \times 0,483 \times 0,836 = 6668$$

A nem halálos személyi sérüléssel járó bűncselekmények társadalmi költsége = YLD x átlagkereset x 12 = 16,3 milliárd forint.

A személyi sérüléssel járó bűncselekmények összesített (könnyű sérüléstől a halálos kimenetelig) társadalmi költsége

$$\text{költség} = DALY \times \text{havi átlagkereset} \times 12$$

$$\text{költség} = (YLL + YLD) \times \text{havi átlagkereset} \times 12$$

$$\text{költség} = (20\,884 + 6668) \times 203\,859 \times 12 = 67,4 \text{ milliárd forint}$$

$$Tsz = 67,4 \text{ milliárd forint}$$

$$B_4 = Ve \times K_1 - Me + Tv + Tsz$$

$$B_4 = 169,1 + 67,4 = 236,5 \text{ milliárd forint}$$

5) *A latens bűncselekmények kárértéke természetes személyek esetében*

$$B_5 = V_e \times K_1 - M_e + T_v + T_{sz} + L_t$$

ahol

- B_5 = a bűncselekményekkel okozott kár mértéke
 V_e = az ENYÜBS-ben szereplő azon bűncselekményekkel okozott kár mértéke, ahol a kárértéket nyilvántartják
 K_1 = korrekciós tényező, az ENYÜBS-ben megjelenő értéket a ténylegesen bekövetkezett értékhez arányosítja
 M_e az ENYÜBS-ben nyilvántartott kármegtérülési érték
 T_v azoknál a bűncselekményeknél bekövetkezett anyagi kár mértéke, ahol az ENYÜBS nem rögzít okozott kárt
 T_{sz} = személyi sérüléssel járó bűncselekményeknél bekövetkezett, a sérülésből fakadó társadalmi kár, DALY x havi átlagkereset tizenkétszeresével
 L_t = természetes személy sértetteknek a latens bűncselekményekkel okozott kár

A latenciabecslésekhez az adatokat rendszerint a viktimológiai vizsgálatok eredményei szolgáltatják. Nehézséget okoz viszont, hogy az összes ismertté vált bűncselekmény mintegy negyven százalékát nem természetes személyek sérelmére követik el. A vállalatokkal, alapítványokkal és más szervezetekkel kapcsolatos bűncselekmények alakulására a lakossági felmérések adataiból nem lehet következtetni. Ezért célszerű különválasztani a két területet. *A lakossággal kapcsolatos bűncselekmények alakulása jól becsülhető a viktimológiai vizsgálatokból*, bár egy-egy adott évben a számszerű összehasonlítás nem szerencsés, de ha több évre vonatkozó adataink vannak, akkor a tendenciák megállapítása már jól működik. A latenciabecslések megalapozottabb változata a vizsgálaton belül mért adatok összehasonlításából származik. A vizsgálatok során adatokat gyűjtenek arra vonatkozóan is, hogy az érintett sértettek tettek-e feljelentést az őket érintő bűncselekményekkel kapcsolatban. *A jelentett és nem jelentett esetek aránya adja a latenciabecslés alapját*. Sajnos Magyarországon csak 2003-ban végeztek országos mintán olyan jellegű viktimológiai vizsgálatot, amelynek adatait felhasználhatjuk. Az eltelt időben a tényleges arányok valamelyest megváltozhattak, de semmi sem mutat arra, hogy a rejtve maradás mértékében jelentős változás következett volna be. Az L_t értéket úgy számítottuk ki, hogy az ismertté vált bűncselekményeknél a természetes személy sértetteknek jelentkező kárértéket megszoroztuk a latencia arányával.¹²

¹² Ez valószínűleg egy kicsit magasabb becslést ad a ténylegesnél, mert a kisebb súlyú bűncselekmények nagyobb arányban maradnak rejtve, de ezt a hatást talán ellensúlyozza, hogy valószínűleg a latenciabecslés alacsonyabb értéket mutat a ténylegesnél.

$$L_t = 83,3 \text{ milliárd forint}$$

$$B_5 = Ve \times K_1 - Me + Tv + Tsz + L_t$$

$$B_5 = 236,5 + 83,3 = 319,8 \text{ milliárd forint}$$

6) *A latens bűncselekmények kárértéke nem természetes személyek esetében*

$$B_6 = Ve \times K_1 - Me + Tv + Tsz + L_t + L_j$$

ahol

- B_6 = a bűncselekményekkel okozott kár mértéke
- Ve = az ENYÜBS-ben szereplő azon bűncselekményekkel okozott kár mértéke, ahol a kárértéket nyilvántartják
- K_1 = korrekciós tényező, az ENYÜBS-ben megjelenő értéket a ténylegesen bekövetkezett értékhez arányosítja
- Me az ENYÜBS-ben nyilvántartott kármegtérülési érték
- Tv azoknál a bűncselekményeknél bekövetkezett anyagi kár mértéke, ahol az ENYÜBS nem rögzít okozott kárt
- Tsz = személyi sérüléssel járó bűncselekményeknél bekövetkezett, a sérülésből fakadó társadalmi kár, DALY x havi átlagkereset tizenkétszeresével
- L_t = természetes személy sértetteknek a latens bűncselekményekkel okozott kár
- L_j = jogi személyiségű sértetteket érintő latens bűncselekményekkel okozott kár

Az ENYÜBS adatai szerint az összes regisztrált bűncselekménynek körülbelül negyven százalékában a sértett jogi személyiséggel felruházott társaság, szervezet. A többségük valamilyen gazdálkodó szervezet, vállalat. Ebből a körből nagyon kevés megbízható adat áll rendelkezésre az elemzéshez. Sajnos átfogó magyarországi kutatást még senki sem végzett ezen a területen. Külföldön is csak szórva-nyos próbálkozások akadnak ezen a téren¹³, még azokban az országokban sem végeznek rendszeres kutatásokat a vállalati, intézményi körben, ahol a hagyományos viktimológiai kutatásoknak már évtizedes hagyományuk van (Egyesült Államok, Anglia). Az egyetlen szervezet, amely rendszeresen vizsgálja ezt a területet, a PricewaterhouseCoopers. 2009-ben már ötödik alkalommal készítették el *Globális gazdaságibűnözés-felmérés* című kutatásuk keretében a gazdasági bűnözés alakulását elemző értékelést. Az elemzés nemzetközi: „Felmérésünk keretében 54 ország több mint 3000 vállalatának felső vezetőit kérdeztük meg – köztük 53 magyarországi

¹³ Monitor Crime in the Business Sector 2007. Insight into the victimisation of companies in the Netherlands and prevention measures, Amsterdam, 2008

nagyvállalat felső vezetőit is.”¹⁴ Sajnos a hazai résztvevők fogyatkoznak, a 2007-es kutatásban még 77 magyar vállalat vett részt. Az elemzés legnagyobb fogyatékosága azonban a kis elemszám mellett az, hogy csak a cégcsoport ügyfelei közül kerültek ki az adatszolgáltatók, így a kutatás nem tekinthető reprezentatívnak. A kutatás – hiányosságai ellenére – bepillantást enged az üzleti életnek erre az eléggé elzárt területére. „Magyarországon a gazdasági bűnözés áldozatául esett vállalatok 63 százaléka jelezte az elmúlt 12 hónapra vonatkozóan, hogy növekedett a gazdasági bűncselekmények által okozott veszteségük. A vállalatok 13 százalékának 180 millió forintot meghaladó kára származott a visszaélésekből, és 25 százalékuknak kilencvenmillió forint feletti volt az elszenvedett vesztesége.”

Elemzésünk szempontjából azonban a legnagyobb jelentősége a latenciának van. A kutatáskor megkérdezték a vállalati vezetőket, hogy milyen intézkedések történtek a bűncselekmények felderítése után. Alapvetően különbözött az alkalmazott szankciók gyakorisága és összetétele aszerint, hogy belső dolgozó vagy külső személy követte el a cselekményt.

Vállalaton kívüli elkövető esetében mindössze 21 százalékban következett jogi szankció, és ezeknek csak egy része volt büntetőfeljelentés. Belső elkövetők esetében már csaknem az esetek felében (48 százalék) következett jogi válaszlépés. Összességében tehát *az esetek kevesebb mint felében alkalmaztak a sértett vállalatok jogi válaszlépést, a feljelentések aránya tehát biztosan nem haladja meg az ötven százalékot. A feljelentés bekövetkezése és az okozott kár nagysága között nem volt összefüggés. Nem a kárérték, hanem más tényezők határozzák meg, hogy az érintett vállalat tesz-e feljelentést, vagy sem.*

Ha a kapott eredményt kivetítjük a jogi személy sértetteket érő bűncselekmények egészére, és feltételezzük, hogy a jelentett és a nem jelentett esetek kárértéke között nincs szignifikáns eltérés, akkor azt az eredményt kapjuk, hogy a felderített és rejtve maradt esetekkel okozott károk nagysága megfeleltethető egymásnak.

7) *A bűnözés társadalmi költsége*

A képletben szereplő L_j értékét tehát a regisztrált „vállalati” bűncselekményekkel okozott kár kétszerese teszi ki.

$L_j = 114,6$ milliárd forint

$B_6 = V_e \times K_1 - M_e + T_v + T_{sz} + L_t + L_j$

$B_6 = 319,8 + 114,6 = 434,4$ milliárd forint

¹⁴ Gazdasági bűnözés a gazdasági világválság idején. Globális gazdaságibűnözés-felmérés. Magyarországi jelentés. PricewaterhouseCoopers, 2009

A fenti egyenletek a sértetteknek okozott károk mértékét mutatják. Ha a bűnözés társadalmi költségét kívánjuk meghatározni, akkor ebből az összegből le kell vonnunk az elkövetőknél jelentkező hasznot, mert a számbavétel szempontjából közömbös, hogy kinél jelenik meg a társadalom rendelkezésére álló vagyon. Ebben az esetben tehát ki kell egészítenünk a képletet egy H hasznossági taggal, amely az elkövetőknél jelentkező hasznot szimbolizálja.

A „végső” egyenlet, amely a bűnözés társadalmi költségeinek alakulását mutatja, a következőképpen alakul:

$$B_7 = Ve \times K_1 - Me + Tv + Tsz + L_t + L_j - H_b$$

ahol

- B_7 = a bűncselekményekkel okozott kár mértéke
- Ve = az ENYÜBS-ben szereplő azon bűncselekményekkel okozott kár mértéke, ahol a kárértéket nyilvántartják
- K_1 = korrekciós tényező, az ENYÜBS-ben megjelenő értéket a ténylegesen bekövetkezett értékhez arányosítja
- Me az ENYÜBS-ben nyilvántartott kármegtérülési érték
- Tv azoknál a bűncselekményeknél bekövetkezett anyagi kár mértéke, ahol az ENYÜBS nem rögzít okozott kárt
- Tsz = személyi sérüléssel járó bűncselekményeknél bekövetkezett, a sérülésből fakadó társadalmi kár, DALY x havi átlagkereset tizenkétszeresével
- L_t = természetes személy sértetteknek a latens bűncselekményekkel okozott kár
- L_j = jogi személyiségű sértetteket érintő latens bűncselekményekkel okozott kár
- H_b = a bűnelkövetők bűncselekményekből származó haszna

Ez egyben a bűnözés tranzakciós költségeit is jelzi. Ennyibe kerül a társadalomnak, hogy egyes tagjai a legális út helyett a vagyonszerzés törvénytelen módját választják.

A mutató számítása csak olyan bűncselekmények esetében lehetséges, ahol az elkövetőnek származhatott tényleges haszna a bűncselekményből. Tehát nem vettük figyelembe például a személy elleni bűncselekményeknél, a közlekedési bűncselekményeknél jelentkező károknál. Gyakorlatilag a vagyon elleni és a gazdasági bűncselekmények esetében releváns az elkövetői oldal hasznával számolni. Ezeknél a cselekményeknél a hivatalos bűnügyi statisztika adatai szerint az okozott károk hat-nyolc százaléka megtérül. Ez a rész tehát biztosan nem hasznosulhat az elkövetőknél. Az ezen a területen dolgozó rendőrségi szakemberek szerint

a tényleges elkövető és (ha bekapcsolódik) az orgazda együttes haszna nem haladja meg az elkövetési érték hatvan százalékát.

$$H_b = 199,3 \text{ milliárd forint}$$

$$B_7 = V_e \times K_1 - M_e + T_v + T_{sz} + L_t + L_j - H_b$$

$$B_7 = 434,4 - 199,3 = 235,1 \text{ milliárd forint}$$

A bűncselekmények következtében Magyarországon 2009-ben *434,4 milliárd forint* értékben keletkeztek károk. Ezek egy része, *199,3 milliárd forint* megtérült a társadalom számára, oly módon, hogy az elkövetők hasznosították.

Így végül is összességében a bűncselekmények következtében *235,1 milliárd forint* kár érte az országot a vizsgált esztendőben.

A büntető igazságszolgáltatás költségei

Már most fontosnak tartjuk jelezni, hogy az alább feltüntetett számok és számítások az első magyarországi, a „bűnözés ára” témájú vizsgálat első eredményei. Még nem alakult ki egységes gyakorlat a szervek elemzésének módszertanára, ennek legfőbb oka, hogy nem minden esetben állnak rendelkezésre ugyanazok az adatok a különböző intézményeknél. Így ahhoz, hogy összehasonlítható eredményeket kapjunk, sokszor más módszerrel kellett elemeznünk a rendelkezésünkre bocsátott statisztikai sorokat. Többször futottunk bele olyan válaszba, hogy az adott szerv az általunk kért adatot nem gyűjti, nem olyan bontásban gyűjti, ahogy arra szükségünk lett volna, de nem egyszer előfordult az is, hogy egyáltalán nem küldték meg az általunk kért számsorokat.

Első hallásra talán egyszerűnek tűnik a büntető igazságszolgáltatás költségeinek kiszámításával kapcsolatos feladat, hiszen a közérdekű adatok nyilvánosságára vonatkozó szabályok értelmében minden állami szerv köteles nyilvántartást vezetni éves költségvetéséről, létszámadatairól. Ügyforgalmáról pedig szintén minden szerv vezet belső statisztikát jogszabályi nyomás nélkül is, saját maga informálására, mérete, súlya, belső összetétele változásának mérésére.

A helyzet a gyakorlatban azonban ennél bonyolultabb. Az állam finanszírozta költségek között ugyanis nem kizárólagosan a büntető igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó tipikus szereplők jelennek meg. Az egyes szerveknél sem szabad valamennyi költségelemet figyelembe vennünk, hiszen ezek az intézmények gyakran nem kizárólagosan a büntető igazságszolgáltatás gyakorlásához kapcsolódó feladatokat végeznek.

Rendőrség

A rendőrség állományába tartozó adatok nagyobb részét a 2010. május 18. napján lezárt MÁK program segítségével elkészült költségvetési beszámoló alapján vizsgáltuk. Minden megyei kapitányságra lebontva külön kigyűjtöttük az első funkciócsoportba¹⁵ tartozó alkalmazottak összlétszámát, illetve az üres és a tartósan üres álláshelyek számát. Ez után az Országos Rendőr-főkapitányság által megküldött, a rendőrség bevételi és kiadási szakteradatait tartalmazó táblázatok segítségével a 2009. évre vonatkozó összes bevételt és összes kiadást kigyűjtöttük az egyes megyék vonatkozásában. Az egész rendőri szervezetre vonatkoztatva 35 401 fővel és 232,1 milliárd forint kiadással számoltunk. A számítás alapján egy bűnmegelőzéssel, bűnüldözéssel, bűnfelderítéssel foglalkozó, alap-, közép- vagy felsőfokú iskolai végzettségű, vezető vagy beosztott rendőrnek az ország átlagában 6,6 millió forint volt a társadalmi költsége 2009-ben.

Ügyészség

A legfrissebb adatok (2010. november) szerint az ügyészi szervezet összlétszáma 1708, és közülük 1348-an büntető ügyszakban tevékenykednek. A kollégák 78,92 százaléka dolgozik jelenleg büntető ügyszakban, így ha ezt az arányt állandónak tekintjük, akkor 2009. december 31-én az 1660 ügyész közül 1310 büntető ügyszakos ügyész dolgozott a szervezetben.

2009-ben a beérkezett ügyek 83,8 százalékát büntetőjogi ügyszakban dolgozták fel. A büntető ügyszakhoz azonban hozzá kell venni a – többi szervnél is tekintetbe vett – szabálysértési ügyeket. Ezek értékének megadása azonban nem könnyű feladat, sem az ügyek, sem pedig az ellátó ügyészek számának megbecslése oldaláról. Az ügyészi szervezetben a törvényességi felügyeleti ügyészek foglalkoznak a szabálysértési ügyekkel első fokon, míg felügyeleti jogkörben a közigazgatási osztályok járnak el. A közigazgatási ügyszakban a teljes ügyészi állomány 13,95 százaléka dolgozik, azonban ők nem csak szabálysértési feladatokat oldanak meg, sőt nem is csak büntető ügyszakba tartozót. Mivel a rendelkezésre álló statisztikákban csak összefoglaltan tüntetik fel a közigazgatási ügyészi számot, és az egyéb kimutatásokból sem tudtunk pontosan visszakövetkeztetni erre az adatra, ezért egy mesterségesen kialakított aránnyal (az egyszerűség kedvéért és a pontosabb közelítésre lehetőséget adó ismeretek hiányában ötven százalékkal) számoltunk, amikor

¹⁵ A MÁK programhoz tartozó magyarázat szerint: az intézmény szakmai profilja(i)hoz kötődő szorosan vett szakmai feladatokat (amit a statútum, a szervezeti és működési szabályzat ekként határoz meg) ellátó létszám. Azaz a bűnmegelőzési, bűnfelderítési, bűnüldözési feladatokat ellátó valamennyi személy az első funkciócsoport létszámába tartozik.

a törvényességi felügyeleti tevékenységet ellátó ügyészek arányát a teljes létszám hét százalékában határoztuk meg. Mivel a törvényességi felügyeleti ügyész sem csak szabálysértést bírál el, ezért a törvényességi felügyeleti ügyészeknek ismételtén (csak a pontosabb közelítési adatok hiányában) az ötven százalékát vettük, és úgy tekintettük, hogy a törvényességi felügyeleti ügyészek fele (3,5 százalék) foglalkozik első- és másodfokon szabálysértésekkel.¹⁶

A tárgyévben a büntető és törvényességi felügyeleti körbe eső ügyek aránya a szervezetben 90,8 százalék volt, míg a beérkezett eseteket feldolgozó kollégák aránya a teljes ügyészi eloszlás tekintetében 82,3 százalék körül állt (4. számú táblázat).

Bár az adatok csak hozzávetőlegesek, azért jól látszik, hogy a büntető és törvényességi felügyeleti ügyészek együttes leterheltsége elég magas (amit az ügyek és ügyészek arányának összevetése mutat).

4. számú táblázat

A büntető és törvényességi felügyeleti körbe eső ügyek és az ügyészi eloszlás aránya

Terület	Ügyek száma	Ügyek aránya (%)	Ügyészek száma	Ügyészek aránya (%)
Büntetőjog	948 006	83,8	1310	78,9
Törvényességi felügyelet	157 939	13,9	113	6,8
ebből: szabálysértési ügyek	78 969	7,0	56	3,4
büntető- és szabálysértési együtt	1 026 975	90,0	1366	82,3
Összesen	1 131 436		1660	

A tárgyévre vonatkozó kiadásokat a MÁK program segítségével elkészült központi költségvetési jelentés tartalmazza. E szerint 2009-ben az ügyészség törvény szerinti teljes kiadása harmincmilliárd forint (29 973 919 ezer forint) volt.

Noha a szervezet nagyobb részben a bűncselekmények elkövetésének üldözése, felderítése körében fejti ki tevékenységét, azonban mégsem kapnánk pontos számot akkor, ha a teljes kiadást nem csökkentenénk a polgári, közigazgatási és egyéb ügyek (és kiadások) mértékével. Ezért a költségek számításánál a büntető- és szabálysértési ügyek együttes arányát jelző 90,8 százalékkal számoltunk.

¹⁶ Az adat azért is torzít, mert kisebb leterheltségű helyeken egy személyben látja el az ügyész az elé kerülő törvényességi és közigazgatási ügyeket is. Így pedig képtelenség pontos számot mondani a szabálysértési ügyekben eljáró kollégák arányáról.

Az ügyek arányával számoltunk a kollégák aránya helyett, mert a szervezet felépítése, az egyes ügyszakokban eljáró ügyészek száma is a beérkezett ügyek méretéhez igazodik:

	Kiadások (Ft)	Arány (%)
törvény szerinti	29 973 919 000	100
büntető- és szabálysértési ügyek	27 210 323 000	90,8

Bíróság

A bíróság költségeinek számbavétele során különválasztottuk a büntető és a polgári ügyszakot, mivel minket kizárólag a bűnözéshez kapcsolható költségek érdekeltek. A büntető ügyszakos bírák adatait 2009-re vonatkoztatva az Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatala bocsátotta rendelkezésünkre. Ezért következő lépésként azt kellett kiszámolnunk, hogy az összes kiadás hány százalékát „használták fel” a büntető ügyszakban az ott eljáró bírók. A bírósági ügyforgalom 2009-es főbb adatai közül sor került valamennyi helyi, megyei ítéletáblához tartozó és legfelsőbb bírósági büntető-, szabálysértési, katonai peres és nem peres ügy számának kigyűjtésére. Praktikusan a 2009-ben érkezett ügyek adataival dolgoztunk, nem pedig a 2009-ben befejezett vagy folyamatban maradó ügyekkel. A büntetőügyek megoszlási aránya segítségével ez után kiszámítottuk az összes kiadásból a büntető ügyszakos bírókra eső kiadások mértékét.

Ha valamennyi vertikális szervnél dolgozó büntetőbíró társadalmi költségét összeszámítjuk és elosztjuk a büntető ügyszakban dolgozó bírák számával (1658), akkor 2009-re egy büntető ügyszakban tárgyaló bíróra 7 981 699 forint jut. A szám azonban torzít, ha nem számoljuk hozzá az Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatalának költségeit is. A hivatal teljes költségét nem vehetjük számításba, hiszen az a polgári és büntető ügyszakhoz tartozó összegeket egyaránt magában foglalja. Azt nem tudjuk pontosan megmondani, hogy a hivatal munkájának hány százalékát tölti büntetőügyekhez kapcsolódó feladatai ellátásával, ezért az országos büntető-polgári ügyszak megoszlásának átlagával számoltunk a költségek figyelembevételkor. Így az OITH teljes 2009-es kiadásának 23,8 százalékát vettük, és megkaptuk azt a becsült értéket, amit a hivatal büntető ügyszakban történő működésre kiadott 2009-ben.

A számítások azt mutatják, hogy a bázisévben 75 milliárd forint kiadást jelentett a bírósági rendszer fenntartása és működtetése. Ebben az évben 1658 bíró ítélkezett büntető ügyszakban, és a büntető ítélekészéssel kapcsolatos feladatok ellátására a hazai bírósági rendszer 13,2 milliárd forintot fordított.

Büntetés-végrehajtás

A büntetés-végrehajtás 2009. évi összes kiadása 45,3 milliárd forint volt. Ez a következő elemekből állt össze: a szervezet éves teljes kiadásából (ami a 2009. évi eredeti előirányzatoként tervezett 36,4 milliárd forinthez képest jóval magasabb lett a gyakorlatban, főleg úgy, hogy még ezen az összegen felül mutatkozik meg) a 2010-re átcsoportosított, de 2009-re vonatkozó lejárt tartozásállomány több mint másfél milliárd forintos tétele is. Ezen kívül a gazdasági társaságok eredményeit is a kiadások között kell feltüntetni, mivel 8,8 millió forint „hiányt termeltek”, amelyet a szervezetnek saját költségvetéséből kellett kigazdálkodnia. A szervezetnél 2009. december 31-én ténylegesen 7786-an dolgoztak (az engedélyezett költségvetési létszám 94,7 százaléka). Az éves kiadás összegét a teljes létszámmal elosztva megkapjuk, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet egy dolgozójára jutó állami költségkiadás 5,8 millió forint volt 2009-ben.

Igazságügyi Hivatal

Az Igazságügyi Hivatal (IH) 2006. január 1-jén kezdte meg működését a korábbi Pártfogó Felügyelői és Jogi Segítségnyújtó Szolgálat Országos Hivatala (PJSZ) és a Központi Kárrendezési Iroda (KKI) összevonásával. Szervezeti és működési szabályzata szerint az IH az igazságügyi és rendészeti miniszter (most már közigazgatási és igazságügyi miniszter) szakmai irányítása alatt álló központi hivatal. 2007. január 1. óta az IH *hat szakterületért* felel (ezek közül az utóbbi kettővel nem foglalkozunk a továbbiakban számításaink során):

- 1) pártfogó felügyelői tevékenység;
- 2) büntetőügyekben alkalmazható közvetítő tevékenység (mediáció);
- 3) jogi segítségnyújtó tevékenység;
- 4) áldozatsegítő tevékenység;
- 5) kárpótlási, kárrendezési tevékenység; illetve
- 6) a lobbitevékenységről szóló törvény végrehajtása.

Összességében a büntetőügyekben eljáró 553 alkalmazottjával az Igazságügyi Hivatal 2009-ben 3,8 milliárd forintot (3 767 609 ezer forint) költött az áldozatok megsegítése, a bűnelkövetés számának csökkentése, pártfogás, közvetítés, jogi segítségnyújtás körében. Így a tárgyidőszakban az államnak összesen 6,8 millió forintjába került egy büntető szakfeladattal foglalkozó igazságügyi hivatalnok.

Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium

Nem véletlenül a jogalkotás szerve került az utolsó helyre a büntető igazságszolgáltatás intézményeinek elemzése sorában. 2010-ben szinte lehetetlen volt adatot

kapni a 2009-es gazdasági eseményekről, ezért itt dolgoztunk a legnagyobb százalékban becsült arányokkal. Az IRM (azért a 2009-es megnevezését használjuk, mert az adatok még erre a szervezetre vonatkoznak) összes törvény szerinti kiadása 2009-ben hat és fél milliárd forint volt a MÁK-nak készített beszámoló szerint.¹⁷

Ahogy azonban az eddig elemzett szervek többségénél, úgy itt sem számolhatunk a teljes összeggel, hiszen nem csak a büntetőjog-alkotás tartozik a szerv feladatkörébe. Arról egyáltalán nem kaptunk tájékoztatást, hogy mely osztályok, illetve hány kolléga foglalkozott valamilyen minket érintő feladattal, így a szervezet 2009-es szmsz-éből indultunk ki. Ebből első körben azt tudtuk megállapítani, hogy a tárgyévben a minisztérium 69 osztállyal működött.

A következő feladat annak vizsgálata volt, hogy melyek azok az egységek, amelyek biztosan nem végeznek büntetőjogi munkát. Az egységek megnevezéséből és a szervezeti és működési szabályzatból az derült ki, hogy az IRM-nek 36 olyan osztálya volt, ahol büntetőjoghoz kapcsolódó tevékenységet végeztek. Osztályokra lebontva már nem tudjuk, hol mennyien dolgoztak, ezért a rendelkezésünkre álló adatokból próbálunk arányosan visszakövetkeztetni.

A szervezet teljes létszáma a 2009. december 31-i állapot szerint 533 volt. Közülük 247-en végeztek büntetőjogi kodifikációs tevékenységet, azaz a foglalkoztatottak 46,3 százaléka látott el ilyen jellegű munkát. Pontosabb adatok hiányában azt kell mondanunk, hogy a költségeknek is 46,3 százalékát használták fel a 247 ember munkavégzése során, azaz a hat és fél milliárd forintból hárommilliárdot költöttek el ezek a kollégák. Összevetve a számított (3 026 610 165 forint) és a becsült értéket (247 fő), azt kapjuk, hogy az állam 2009-ben a büntető igazságügyi tevékenysége ellátása során 12,2 millió forintot költött egy szakemberre.

Polgárőrség

Magyarországon „az Országgyűlés elismeri az állampolgárok önszerveződésének eredményeként megalakult polgárőrség tevékenységét és méltányolja, hogy a polgárőrség támogatja a helyi önkormányzatokat és a helyi, területi rendvédelmi szerveket a közbiztonság helyi feladatainak végrehajtásában”, írja bevezetőjében a 2006. évi LII. törvény a polgárőrségről. Az állam és az önkormányzatok által a polgárőrségnek juttatott összeg 2009-ben 695,5 millió forint volt. Az állam és az önkormányzat a bűnmegelőzési feladatának teljesítése, illetve annak részbeni átruházása okán adta át ezt az összeget a szövetségnek. Ilyen formában a szervezet állami feladatot látott el, állami pénzen.

¹⁷ Az adatokat az IRM Költségvetési és Gazdasági Főosztálya bocsátotta rendelkezésünkre.

A bűnözés költségei és az állami kiadások összevetése

A költségszámítás eredménye nem foglalható össze egyetlen szám formájában. A megközelítéstől és a bűnözés okozta társadalmi hatások értelmezésétől függően változik a kiszámítható eredmény. Ha csak a társadalmi költségeket nézzük, akkor a bűnözés által okozott kár értéke *434,5 milliárd forint*, ha ebből levonjuk a bűnözőknél jelentkező haszon értékét, akkor *235,2 milliárd forint* kárértéket kapunk. Ehhez hozzáadódnak az állam által bűnüldözésre, igazságszolgáltatásra, fogva tartásra és bűnmegelőzésre fordított összegek. Ezen állami kiadások összege 2009-ben *326,2 milliárd forint* volt.

A bűnözés egyetlen évben, 2009-ben összesen *760,7 milliárd forint* kárt okozott, illetve ilyen értékű ráfordítást igényelt az állam részéről.

A bűnözés költségeinek és az állam ráfordításainak összevetéséből pedig az alapítható meg, hogy kb. százmilliárd forinttal magasabbak az állam bűnözéssel kapcsolatos kiadásai (326 milliárd), mint a bűnözés okozta károk összege (235 milliárd). A bűnüldözésre, bűnmegelőzésre fordított társadalmi kiadások mértéke nem elemezhető egyszerűen a bűnözési költségekkel történő összevetés révén, hiszen a büntetőjogi fenyegetettség és a bűnmegelőzés nyomán elmaradó bűncselekmények hatása nem mutatható ki. Az államnak és a társadalom tagjainak alapvető érdeke, hogy fellépjenek a törvénytelen utat választó társadalmi szereplők ellen, még akkor is, ha ez a tevékenység nagyon költséges. Ez az elemi „lépés-kényszer” gyakorlatilag azt jelenti, hogy a bűnözési kiadásoknak nincs felső korlátja. Egy-egy állam bűnüldözésre, büntetésre fordított kiadásainak mértékét nem költséghatékonysági elemzések, hanem társadalmi, politikai tényezők határozzák meg. Ez azonban semmiképpen sem jelentheti azt, hogy a hatékonyság mellőzhető ezen a területen. Az általunk végzett költségszámítások az első lépéseket jelenhették azon az úton, amely a bűnözés társadalmi szerepének jelentőségének jobb megismeréséhez vezet. A számítások és módszerek véleményünk szerint is vitathatók és vitatandók, de meggyőződésünk, hogy ezen a területen is létjogosultságuk van a gazdaságossági számításoknak és megfontolásoknak.

Irodalom

- Cohen, M. A.:** *The Costs of Crime and Justice*. Routledge, New York, 2005
- Cohen, M. A. – Bowles, R.:** *Estimating Costs of Crime*. In: **Piquero, A. R. – Weisburd, D. (eds.):** *Handbook of Quantitative Criminology*. 1st ed. 2010, 143–162. o.

Demmert, H. G.: *Crime and Crime Control: What are the Social Costs?* Stanford University, Hoover Institution, Center for Econometric Studies of the Justice System, Stanford, 1979

Irk F. (szerk.): *Áldozatok és vélemények I–II.* OKRI, Budapest, 2004

Kerezsi K. – Kó J.: *Az áldozattá válás jellemzői Magyarországon a 2005. évi viktimológiai felmérés tükrében.* In: **Virág Gy. (szerk.):** *Kriminológiai Tanulmányok*, 47. OKRI, Budapest, 2010, 113–130. o.

Welsh, B. C. – Farrington, D. P.: *Monetary Costs and Benefits of Crime Prevention Programs.* In: **Tonry, M. (ed.):** *Crime & Justice.* vol. 27, University of Chicago Press, Chicago, 2000